

Alsnog een portret voor Heinsius

**Alsnog een portret voor
Heinsius GESCHIEDENIS
VAN DE VREDE VAN UTRECHT**

C.D. ANDRIESSE

WalburgPers



1e druk 2011
2e druk 2015

© 2011 C.D. Andriess, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Afbeelding omslag voorzijde: Portret Heinsius. (*Collectie Haags Historisch Museum, Den Haag*)

Afbeelding omslag achterzijde: Handtekening van Heinsius. (*particuliere collectie*)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprerecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Omslagontwerp: Henk Wals, Lauwers-C, Nijmegen
Vormgeving binnenwerk: Marijke Maarleveld, ViaMare, Zutphen

ISBN 978.94.6249.027.7
NUR 681/685

Inhoud

De plaatsen en de tijden	9
Het bezoek van Torcy	23
Een man zonder gezicht	41
Voor de historici	57
Chronologie	75
Strijensas	87
Het best mogelijke	107
Boze droom	129
Helemaal verzonnen	141
Waarheidjes	159
Zijn mensen	175
De Vrede van Utrecht	193

Hoofdstuk 1

De plaatsen en de tijden

De maanden die ik, Ernst van Straaten, in een psychiatrische kliniek zat opgesloten ben ik als de dood zo bang geweest. Laat ik het maar eerlijk zeggen. Ze sluiten je niet zomaar op. Ze dachten dat ik mezelf iets ergs zou aandoen. Dat was achttien of negentien jaar geleden, ik weet het niet precies meer, het was kort na de *clash* met de Staat.

Er is een wereldgenie geweest die heeft bewezen dat je zo iets relatief moet zien, dat het moment en de duur van de tijd bepaald worden door de dingen en de plaatsen, in de zin dat tijd en ruimte en materie een geheel zijn en dat geen van drieën zonder de andere twee bestaan kan. Ik begrijp geen lor van dat bewijs, maar het is juist.

Ziekelijke storingen van de geest waren ook toen al aardig te verhelpen. Ik zat daar maar op een bankje in de gang, klaar om weg te glippen als ze zouden vergeten de deur op slot te doen, maar dat gebeurde nooit. Ik zou er trouwens ook te suf voor geweest zijn. Je werd wat koortsig van die pillen. Het fluiten dat ik hoorde zou onschuldig zijn, gewoon wat binnengeluid, en de stekende pijn achter de ogen, van tijd tot tijd zo erg dat ik dacht blind te worden, zou het gevolg zijn van een heftige emotie.

Wat zal ik er verder nog van zeggen? Ik ben er uit, ben de zieke gezonde die zich nog steeds ontzettend boos maakt over machtsmisbruik. Natuurlijk – machtsmisbruik hoort bij de macht zoals rook bij vuur, en een samenleving kan nu eenmaal niet zonder macht. Een normaal mens wordt er niet door van het stuk gebracht. Maar ik wel. Ik denk nu wel te weten waar het door komt.

Deze winter heeft Klaartje S. me de werkkamer van de Hollandse Raadpensionarissen laten zien. Hij is gewoon beneden, in de westelijke hoek van het complex gebouwen rond het Binnenhof. Dit gedeelte is van 1655, zei ze, niet ouder, en de eerste die hier zat was De Witt, daarna kreeg je Fagel en Heinsius en dan die anderen uit de achttiende eeuw. Toen ze de deur open deed zaten daar vier werksters aan de koffie.

Blijft u toch zitten, zei ik, ik kom alleen maar om de ruimte in me op te nemen! Toen telde ik acht passen af – lange passen van de deur tot aan de twee hoge vensters aan de overzijde die uitzicht boden op de Hofvijver en de Gevangenpoort. In dwarse richting was het vertrek iets kleiner, zes lange passen van de haard tot de twee andere hoge vensters op de Hofvijver die hier in zijn volle lengte tot voorbij het eiland zichtbaar was. De lage zon zorgde voor heerlijk licht, getint door het rood velours op de wanden boven de eiken betimmering en door de grijswitte bloemmotieven waarmee de zoldering beschilderd was. Die haard zou best wel eens origineel kunnen zijn, ook de deur ernaast die op de kamer van de secretaris van de Raad van State uitkwam.

Wat was het? Een pijn of een verrukking die me tranen in de ogen bracht? Of het idee dat hier, in deze ruimte, wereldpolitiek bedreven is – bedreven door bescheiden ambtenaren die zich alleen maar pensionaris konden noemen? H. zou daar het langste zitten, ruim dertig jaar. Ook dat is een emotie. Montesquieu, de man van de drie machten, had het in *l'Esprit des lois* over de grote mogendheden van zijn tijd: Frankrijk, Engeland en Holland – die drie, en Holland zou het beste af zijn, want het kon indringers van honger laten omkomen door land onder water te zetten.

Na de bezichtiging van die historische ruimte zag ik een groep scholieren die over het Binnenhof werd rondgeleid om er de macht te leren kennen. Jullie hebben gelijk, jullie frisse koppen! Om te weten wat macht is, moet je eerst de plaatsen en de tijden kennen.

En nu, vandaag, woensdag 6 mei 2009, loop ik tegen zeven uur in de avond het *Hotel Des Indes* binnen. Ik ontmoet er de krankzinnige curator Christiaan A. die Het Plein zijn zeventiende-eeuwse bebouwing terug wil geven, ter versterking van het nationaal gevoel. Ik houd van idioten omdat ze iets dieps hebben. Hij zit in de lounge op me te wachten, in zo'n laag fauteuiltje op het tapijt met smaakvolle slachtafvalmotieven, en steekt zijn glas met schuimende Prosecco al in de hoogte. Onder die smeedijzeren kroonluchter is onlangs een documentaire met hem gemaakt, waarin hij het heden bekrompen noemde en de gedurfde vlucht van de fantasie van onze voorouders verheerlijkte. Nu vertelt hij dat een achttiende-eeuwse gravure duidelijk maakt dat de ingang van het historische woonhuis maar zestig meter daar vandaan geweest is.

Zestig meter maar? Laten we de vijfsterrenruimte verlaten, de beide buigende portiers toeknikken, drie keer links af slaan en de straat achter het restaurant inspecteren. Bij nummer 66 staan we stil. Hier zou de ingang van het huis van H. geweest zijn, bij het middelste van drie witgepleisterde huizen, elk drie verdiepingen hoog en drie vensters breed. Hoog aan de gevel hangt een *would-be* gaslantaarn waarvan de elektrische voedingskabel tegen de muur omhoog kruipt. Naast de voordeur zijn zes elektrische bellen, niet op naam, van A tot en met F genummerd.

In zo'n kast waar iedereen kan wonen heb ook ik gewoond, toen ik student was, vijftig jaar geleden. Ik kan me de kale trappen en het afbrokkelende stuwwerk voorstellen, en ook de gribus van nooit opgeruimde keukens en de katten die Adorno of Spinoza heetten. Ik las daar het opruiende *Vrij Nederland*, maar jaargenoten kregen me niet mee de straat op om te demonstreren. Het wezen van de studie sociologie was engagement, zeiden ze, en toen ik daar weer eens heftig tegen in ging en hun van mijn kant treiterde scheurden ze me een mouw uit mijn oerburgerlijke jasje.

Waar nu deze witgepleisterde huizen staan moet ik me een

groot woonhuis voorstellen. Met zijn twee verdiepingen is het net zo hoog, en met zijn vijf traveeën bijna net zo breed als die drie samen. In het midden, in een hardstenen portaal met ronde boog, sculpturen en twee of drie trap treden, zit een hoge deur – donkergroen geschilderd, of geel, of puriteins zwart? Links en rechts daarvan zijn twee ramen met luiken, en op de verdieping daarboven worden ze twee bij twee herhaald. Het zolderdak over dit alles heen is laag en heeft twee raampjes. Er zijn huisjes tegenaan gebouwd, twee erg smalle rechts en een breder huisje links. Ze hebben diepe achterhuizen die een soort *carré* vormen. Nu is daar een blokje woningen met winkels, een restaurant en een café. Verder op, waar ooit de grote Franse tuin begon, staat een beeldje van de oprichter der *Buurtschap 2005*.

De lange straat van dit blokje tot de Mauritskade volgt niet het middenpad van deze tuin, maar ligt er vreemd genoeg een meter of twintig ten oosten van. Tegenover de rij lantaarns op de rechter stoep staan, als ik het goed zie, pas aangeplante malsen en essen, en op dat braak liggende zanderige landje zijn jongens aan het voetballen. Heeft daar een school gestaan? En kijk, daar komt me een prachtige vrouw uit zo'n negentiende-eeuws huis tevoorschijn die haar hondje in een rieten mand zet en er mee wegfietst. Verder is het er doordrustig. Over het gloednieuwe zwarte asfalt met de vers geschilderde witte strepen van de Mauritskade rijdt sporadisch nog een auto.

Wanneer hij, H., op zijn zondagse wandeling achter in die honderden meters diepe tuin kwam, bij het koepeltje aan de singel waar hij zijn moeilijkste post afdeed, zal ook hij onder de waterspiegel de langzaam in de stroming bewegende droomgedrochten gezien hebben van in elkaar krullende dode bladeren van de gele plomp.

Hoe was het ook al weer een week geleden? De avond was al begonnen, terwijl het slagwerk dreunde en het bandje alvast wat tetterde verdrongen de gasten zich voor de tafel met de

salades en de wijn. Elders was een gek op een rij mensen ingereeden die de koninklijke familie wilden toejuichen en had er zeven van gedood en elf gewond voordat hij zich tegen een hardstenen zuil te pletter reed. Zo had je altijd wat. Misschien een aanslag van Afghaanse taliban. Het mocht de pret niet drukken op het uitgestelde promotiefeestje van mijn laatste promovenda. Ze zag er leuk uit en gaf me zoenen, twee links, een rechts. Enige afstand nam ze in acht tot mijn collega Wijnand M., de reus.

Je moet me toch eens vertellen, riep ik door de herrie heen, want ik zal het wel nooit leren om geschikte momenten af te wachten: Je moet me toch eens vertellen of je Habermas gelezen had voordat je je boek over het publieke debat in de Republiek ging schrijven? Nee!, bulderde M., in godsnaam nee! Maar, riep ik, in de *Strukturwandel der Öffentlichkeit* staat anders heel wat dat je ... Nee, laat ik het anders zeggen: Waarom heb je je dan zo uitgesloofd om te bewijzen dat het publieke debat na 1700 ook in Holland anders werd, terwijl we altijd gedacht hadden dat er in wezen niets veranderde en dat de drukpers hier al eeuwen vrij was? Wat je vrij noemt!, snoof hij, wat je vrij noemt!, maar serieus – hier begon de reus te fluisteren – ik moet er niet aan denken dat ik me in de *Theorie des kommunikativen Handelns* had moeten verdiepen. Schei toch uit, Ernst! Dat boek is een gedrocht, een zwarte zoi, niets dan droomgedochten! Hij gaf me een schouderklopje. En daar was het woord gevallen: droomgedochten!

Hierna kwam er een feestelijk geklede taart op me af, die mijn arm vastgreep. U ook gelukkigwenst, mevrouw! Ik heb altijd al gevonden dat u een hoogbegaafde dochter hebt. Ze heeft die titel dubbel en dwars verdiend, *maxima cum laude*, en zal er ongetwijfeld vrij mee omgaan. Durft te zeggen waar het op staat. Zo moet het. U weet niet half hoeveel die vrijheid ons gekost heeft. Ach zo, wist u werkelijk dat we ook na de tachtigjarige oorlog nog lang en bijna constant hebben moeten vechten voor het behoud der vrijheid? En van

de vrijzinnigheid, zeg ik er maar bij, om maar niet te spreken van de rede. En blijf wakker: *El sueño de la razón produce monstruos*. Dat is Spaans en het betekent: De droom van de rede brengt monsters voort. Droomgedrochten.

De moeder had me met grote ogen aangekeken, grote blauwgeverfde verbijsterde ogen in een craquelévatting. Het was er te warm en te zweterig om lang te kletsen. Ik kreeg kramp in mijn r.s.i.-arm, toen ik hem optilde voelde ik mijn zwakte. Ik verlangde hartstochtelijk naar eenvoud en het oude huis.

Mijn vader is betrekkelijk jong gestorven, kort na zijn pensionering begaf zijn hart het. Het is al even geleden. Ik herinner me hem als een cynische man met fletse ogen, een bleek gezicht vol fijne rimpeltjes, en een dun mondje waar zelden een compliment uit kwam. Ik heb hem gehaat, wat niet zo mooi is, maar het is niet anders. Ook haat ik geschiedenis waar alles netjes op zijn plaats gezet is. *De mortuis nil nisi bonum* – over de doden niets dan goeds, omdat dat nu eenmaal zo hoort. Veel te vaak is ze een sociaal wenselijke selectie van feiten, de perfide onbalans van zich herinneren en vergeten.

Hij was agnost en anarchist, mijn vader, wat hem niet bellette er strikte ideeën over de staatsinrichting en de opvoeding op na te houden. Niet alleen zijn haar, ook het mijne moest iedere maand ultrakort geknipt worden, hij had er een abonnement voor bij de kapper op de Markt. Voor het avondeten las hij een stukje uit *De Lage Landen* voor – hij was onderwijzer. Alleen die ene keer dat het over de zielverkopers ging bleef hij in zijn woorden steken en heb ik hem zien huilen.

Die passage heb ik later opgezocht en in zijn geheel gelezen: Zij, de zielverkopers, klampten langs de grote wegen zwervers zonder paspoort aan, of gedeserteerde soldaten, of onnozele halzen, en lokten ze naar een val in Amsterdam. Dat was een logement, waar ze als ze wakker werden de deuren en luiken van vergrendeld vonden, en net zo lang vastgehouden

werden tot ze zich, murw geworden, lieten aanmonsteren. Deze ongere mensejagers streken echter niet de hele winst uit het bedrijf op. De schuldbrief van honderdvijftig gulden, die ze voor ieder slachtoffer beurden, werd door de VOC pas verzilverd als het bericht binnen was dat de schepeling zijn schuld had verdiend. Daar kon de zielverkoper niet op wachten. Voordat het zover was verkocht hij zijn brieven voor ongeveer een kwart van de nominale waarde aan effectenmakelaars, en de eigenlijke winst kwam, ver van dit vuile bedrijf, terecht in de zakken van de beurszoekers.

Bij zijn crematie op Moscovia in Arnhem in maart 1980 heb ik Mozarts *Meistermusik* laten draaien, ruisende treurmuziek voor de vrijmetselaars. Het was te mooi voor hem, maar ook wel passend, en de oud-collega's van de school waren ontroerd. De wethouder gewaagde van zijn voorbeeldige plichtsbetrachting en sympathieke betrokkenheid bij het openbare onderwijs, ik liet het bij zijn tranen om de verkochte zielen. In die jaren haalde geen premier het trouwens in zijn hoofd over de VOC te beginnen. Dat ik een betere vader had willen hebben, eentje die spontaner was en minder liet blijken dat het maar niks was wat ik wilde – dat zei ik niet, natuurlijk. Ook niet dat hij een stiekem leven had. Toen ik daar een keer over begonnen was, natuurlijk niet op een geschikt moment, keek hij me vertwijfeld aan en zei met matte stem alleen maar ja ja ja.

Die primitieve opvatting dat de tijd een donkere stroom is, een betekenisloos natuurproces dat in zijn kalme chaos loopt zoals het loopt, is nog altijd beter dan het geloof in de vooruitgang. Je moet echt niet denken dat de ideeën van mensen zomaar ergens uit dat duister opduiken, en dat ze er weer in terugkeren nadat ze verbeterd en verlicht zijn, om dan langzaam mee te kolken in de onafzienbare stroom geschiedenissen waar de tijd doorheen walst. Vooruitgang? Luister naar het gezwets en het gekanker van types die altijd alles beter

weten, maar te stom zijn om voor de duvel te dansen! Lees de rancuneuze mailtjes in *De Telegraaf*! Geen krant of hij staat vol met pessimistische vooruitzichten, minachtende oordelen, teleurstellingen. We zullen nog eens kapot gaan aan de hitte, waterschaarste of ongeneeslijke ziektes, of anders wel door de bommen van godsdienstfanatici, en dat allemaal omdat we het over onszelf hebben afgeroepen! Het ongeluk dat je moeder het leven kost als je vijf bent is niets daarbij, en ook niet het misverstand van de directeur die je er op je veertigste uitgooit. Ik erger me nog het meest aan de vertellers van grote verhalen die hun toehoorders de stuipen op het lijf jagen. Dat we gekomen zijn, en vroeg of laat weer weggaan, is geen bijzonder verbijsterend nieuws. Driehonderd jaar geleden was het niet anders. Toen volgde men in angst en beven de beweging van de vurige kometen, en kon men maar niet genoeg krijgen van de duivels en de spoken en de heksen die de wereld betoverd zouden hebben. Bovendien had je toen ook van die godsdienstig gemotiveerde oorlogen. Waar waren de nuchterlingen en de flegmatici? Ik laat me niet graag in met details van een zaak die de mijne niet is – *je n'aime pas entrer dans le détail d'une affaire qui n'est pas de mon métier*, schreef H. op een zondag in dat koepeltje.

Waar komt mijn fascinatie voor H. vandaan? Tja. Laat ik het maar houden op de *Idealtypen* die ik in mijn studietijd ontmoet heb, al zegt mijn psychiatrische verleden me dat de bron erg diep zit, dieper dan ik weten kan.

Begrippen blijven hangen omdat ze haakjes hebben. Voor Weber was de *Idealtypus* niet wat je denkt dat het is, een type dat een ideaal vertegenwoordigt, maar iets of iemand met een typische, ideaal te noemen eigenschap. Ik heb veel tijd verdaan met het begrijpen van het onderscheid, en begreep het pas echt toen ik las dat er een *Idealtypus* van een bordeel bestaat. In de jaren 1960 had je als student daar ook alle tijd voor. Je deed het omdat de sociologie nu eindelijk eens een

harde wetenschap moest worden, gebaseerd op vast omlijnde abstracties en nette definities.

Beter definiëren is meteen ook beter denken – steeds maar weer opnieuw bedenken wat wèl en wat niet kan worden meegedeeld, en als er iets is dat meegedeeld kan worden het dan ook werkelijk doen door er in duidelijke taal over te schrijven, zo duidelijk dat ze eenvoudig in de taal van de buren vertaald kan worden, ter bevordering van het wederzijds begrip en van de wereldvrede. Ik zeg het maar. Een jonge vent bedenkt wel eens wat.

En welke *Idealtypen* had je dan? Natuurlijk eerst die van dat heerserstrio met het legale, het rationele en het charisma-tische gezag, van wie de macht gedefinieerd was als de kans dat onderhorigen ook deden wat zij wilden. De kans! Wat een geweldige vondst! De studie van *Idealtypen* zou niet alleen mijn kennis funderen, maar ook al mijn levensproblemen oplossen, mijn hoofdpijnen, mijn gebrek aan zelfvertrouwen, mijn verslaving – toen al – aan de alcohol, en mijn angst voor de vegetatieve natuur en de raadselachtige sexualiteit. Dat ze vaderbeelden waren zag ik natuurlijk ook wel.

In die tijd dacht ik er aan om in de politiek te gaan, want ik verzamelde argumenten tegen het idee van een permanente culturele revolutie in Europa en werd lid van de liberale volkspartij, maar toen ik er op een vergadering over begon keken ze me stomverbaasd aan. Daar heb ik het idee van overgehouden dat de meeste mensen, als ze gaan praten, de anderen en zichzelf vernederen.

Later, toen ik ambtenaar geworden was op het Departement van Sociale Zaken, kreeg ik respect voor de zelfverloochening van gestudeerde mensen die alle kwesties met dezelfde formuleren moesten oplossen. Het was daar een legalistische parafencultuur, al vond de hoofdadministrateur Jan B. het ook nodig om met nieuwjaar een gepeperde rede te houden. We zaten daar niet voor Jan Lul, zei hij dan, maar voor arme sloebers die uit de stront gehaald moesten worden. Als er echt

een kwestie was, dan moesten we maar doen wat de Republiek had grootgemaakt, en dat was om *daer met elcanderen op te gaen sitten, en was het in geen eenen dag, het mogten er een ses syn*. Ik maakte er een bescheiden carrière tot referendaris tweede klasse.

Toen kwam de kwestie die me uiteindelijk mijn baan kostte. Ik was op een geval van uitkeringsfraude gestuit en had er een interne notitie over geschreven, waarna ik er maanden niets meer van hoorde. Toen ik B. er in het voorbijgaan over aansprak, zei hij dat het heel erg was, inderdaad, maar dat de directeur, de gedistingeerde Hans K., vond dat er niets tegen te doen was. De zaak moest intern blijven. Ik werd daar zo boos over dat ik mijn notitie aan de pers toespeelde, wat natuurlijk niet zo mooi was. Toen had je de poppen aan het dansen. Het ambtsgeheim zou zijn geschonden! Het werd bekend dat ik de bron was en ze gingen me bellen. K. liet me bij zich komen en schreeuwde dat ik godverdomme mijn bek moest houden. Ik raad iedereen af om tegen de Staat te procederen.

De kwestie maakte overigens duidelijk dat de *Strukturwandel der Öffentlichkeit* in drie eeuwen nog niet veel is opgeschoten, en dat vasthoudende en hoekige ambtenaren nodig zijn om corruptie aan het licht te brengen.

En dan – hoe zal ik het zeggen? Een zekere mate van buitengesloten zijn paste wel bij mij, maar buitengesloten worden was een totaal nieuwe ervaring. Het ontslag riep ontzettende angsten op, en de whisky maakte ze alleen maar erger. Ik overdacht onophoudelijk hoe ik alles wat ik in mijn leven gedaan had zou kunnen begrijpen en rechtvaardigen en – maar dat was verreweg het moeilijkst – aan een ander uit zou kunnen leggen. Niets was meer onmogelijk. Ik was opgesloten in een brandend huis, had diploma's die ongeldig bleken te zijn en dacht dingen die niet waar waren. Je kon me inderdaad maar het beste dumpen. Over het onaangename gevoel dat je niet één persoon bent is geloof ik al eens iets geschreven. Na de maanden in de psychiatrische kliniek, gaven enkele

wetenschappelijke artikelen die ik nog op Sociale Zaken had geschreven me een aanstelling als docent in Leiden.

Het oude huis stond in de Weerdjesstraat in Arnhem. Ik heb herinneringen aan een hoge trap waar geen eind aan kwam, een lange gang naar achteren, een tuinschuur met aarden vloer en potten, staken, scheppen, schoffels – niet aan kamers. Waarom zou ik er over fantaseren als het decor van geen belang is? In september 1944 woonde ik daar alleen met mijn moeder. Ze leerde me lezen, want het schooltje op de Markt was gevorderd. Mijn vader was opgepakt en ergens te werk gesteld. Ik weet niet of hij haar brieven schreef. Hoe moet ik verder? Als je je ogen niet dicht durft te doen is het een hele opluchting als je het toch doet, want dan lijkt het alsof het verstand met het gevoel verbonden wordt – die vliegen uit elkaar zodra je ze weer open doet. Achteraf is het duidelijk dat ze om de brug vochten. Bij ons op de verdieping zaten Engelsen. Mijn moeder stond dus bij het raam. Waarom eigenlijk? Er moet geschoten zijn, het zal wel, ik weet het niet, ik weet alleen dat haar hoofd een knakbeweging naar opzij maakte. Meteen viel ze, in diezelfde richting, met een smak, er was niets sierlijks aan. Toen waren er soldaten van boven die iets schreeuwden – *Get out!* waarschijnlijk – waarna ik door een verblindende explosie op de grond gesmeten werd. Achterburen hebben me weggehaald. Ik heb nog gezien dat het huis als een fakkel brandde, maar het kan ook wel zijn dat me dat verteld is.

Geschiedenis: eindeloze gelijktijdigheid van wetenschap en mythe. En deze geschiedenis van woest geweld brengt me weer bij H.